

แมลงก่อโรคในปศุสัตว์ ที่พบมากในช่วงฤดูฝน

น.สพ. ยุทธ เทียมสุวรรณ
ผู้จัดการฝ่ายวิชาการ บจก. เซ็นทรัลลิส

เมื่อเข้าสู่ช่วงฤดูฝน มักเกิดอีกหนึ่งปัญหาสำคัญ ถ้าละเลยไปไม่กล่าวถึง ก็จะทำให้เสียชีวิตเป็นอันมาก นั่นคือ ปรสิตร่างกายนอกประเภทแมลง เห็บ และไร ที่ชุกชุมเป็นพิเศษ เนื่องจากมีน้ำขังเป็นแหล่งวางไข่ ความชื้น และอุณหภูมิยังเหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของแมลงในทุกช่วงของวงจรชีวิต เป็นอย่างยิ่ง ไม่เพียงอันตรายจะเกิดจากแมลงเบียดเบียน อยู่อาศัย หาอาหาร หรือดูดเลือดเท่านั้น ที่สำคัญแมลงยังเป็นพาหะนำไวรัส โปรโตซัว แบคทีเรีย พยาธิ และเชื้อโรคที่ร้ายแรงหลายชนิดทั้งในคน และสัตว์

ยุง (Mosquito) ที่สำคัญในไทยได้แก่ ยุงก้นปล่อง ยุงลาย ยุงสวน ยุงรำคาญ ยุงเสื่อ และยุงยักซ์ โรคที่นำโดยยุง ได้แก่ กลุ่มอาการสมองอักเสบ เช่น ไข้สมองอักเสบ JE ที่มีสุกร และนกเป็นแหล่งรังโรคสำคัญ โรคเวสต์ไนล์ไวรัส ไข้เหลือง ไข้เลือดออก ไข้มาลาเรีย โรคเท้าช้าง ซึ่งเหล่านี้ล้วนเป็นโรคที่สำคัญมากในคน ส่วนในสัตว์จะนำโรคฝีดาษไก่ โรคมาลาเรียในสัตว์ปีก โรคไข้สมองอักเสบในม้า โรคโลหิตจางติดเชื้อในม้า โรค PRRS โรคหนองพยาธิหัวใจสุนัข ยุงเพศเมียเท่านั้นที่ดูดเลือด และนำโรคมลาสโตซิสต์ ยุงทุกชนิดวางไข่ในน้ำ ฤดูฝนนี้จึงมักพบยุงชุกชุม และก่อโรคมากเป็นพิเศษ จึงควรกำจัดแหล่งน้ำขังโดยรอบฟาร์ม หรือบริเวณที่เลี้ยงสัตว์ให้เหลือน้อยที่สุด

แมลงวัน (Fly) ที่สำคัญในไทยได้แก่ แมลงวันบ้าน แมลงวันคอก แมลงวันริ้นควาย แมลงวันหัวเขียว แมลงวันเนื้อสด บางชนิดดูดเลือด บางชนิดไม่ดูดเลือด แมลงวันเป็นพาหะนำโรคทั้งในคน และสัตว์ ได้แก่ เชื้อในระบบทางเดินอาหาร *E.coli*, โรคซัลโมเนลโลซิส โรคบิด ไข้ไทฟอยด์ อหิวาตกโรค พยาธิตัวกลมและตัวตืด โรคติดเชื้อสเตรปโตคอกคัส วัณโรค โรคทริปปาโนโซม โรคโลหิตจางติดเชื้อในม้า โรค PRRS โรค ASF โรคนิวคาสเซิลในไก่ โรคแอนแทรกซ์ ในคนยังเป็นพาหะนำโรคเรื้อน โปลิโอ และคอตีบได้อีกด้วย แมลงวันบางชนิดยังสามารถวางไข่ในแผล หรือบนร่างกายสัตว์ ตัวอ่อนจะไชเคลื่อนผ่านเจริญเติบโต และทำลายกัฏกินเนื้อเยื่อให้เสียหายรุนแรง ที่เรียกว่า ไมเอียซิส (Myiasis)

เห็บ (Tabanid) ลักษณะคล้ายแมลงวันขนาดใหญ่ ตัวเมียดูดเลือด ด้วยปากตัดขนาดใหญ่ของเห็บ ทำให้เกิดความเจ็บปวด และเสียเลือดมาก นอกจากนี้เห็บยังเป็นพาหะนำโรคทริปปาโนโซม โรคอะนาพลาสโมซิสในสัตว์เคี้ยวเอื้อง โรคแอนแทรกซ์ โรคแท้งติดต่อ โรคพาสเจอร์โลซิส โรคอีเพอร์ริโทเรซุโนซิส โรคไข้หนึ่งแดงในสุกร โรคอหิวาต์สุกร โรค PRRS โรค ASF โรคมะเร็งเม็ดเลือดขาวในโค โรคริ้นเดอร์เปสต์ โรคโลหิตจางติดเชื้อในม้า รวมถึงโปรโตซัว พยาธิตัวกลมฟีลาเรีย อีกหลายชนิด ที่ก่อโรคทั้งในคน และสัตว์

หมัด (Flea) เป็นแมลงปรสิตที่ไม่มีปีก กระโดดเก่งมาก ทั้งตัวผู้ และตัวเมียดูดเลือด ไม่พบหมัดในสัตว์เคี้ยวเอื้อง และม้า ส่วนสุกรพบได้น้อย สำคัญที่สุดคือ หมัดหลายชนิดที่พบในหนูบ้านเป็นพาหะนำเชื้อแบคทีเรีย *Yersinia pestis* ที่เป็นสาเหตุของกาฬโรค หมัดหลายชนิดนำโรคทริปปาโนโซม โรคซัลโมเนลโลซิส พยาธิตัวตืด พยาธิตัวกลมฟีลาเรีย รวมถึงริคเก็ตเซียที่เป็นสาเหตุของไข้รากสาดใหญ่ หรือ ไข้ไทฟัสหลายชนิด นอกจากนี้ยังพบเห็นอาการผิวหนังอักเสบ ขนร่วง จากการแพ้ น้ำลายหมัด

เหา (Louse) เป็นปรสิตที่อยู่บนโฮสต์แบบถาวรทุกระยะ ไม่มีปีก เหาค่อนข้างมีความจำเพาะกับชนิดสัตว์ และต่ออวัยวะติดโดยการสัมผัสเท่านั้น เหามักก่อให้เกิดความรำคาญ คันรุนแรง เป็นพาหะนำเชื้อริคเก็ตเซียที่เป็นสาเหตุของไข้รากสาดใหญ่ หรือ ไข้ไทฟัสหลายชนิด รวมถึงพยาธิตัวตืด และแบคทีเรียบางชนิด เหาในสุกรมีรายงานว่าเป็นตัวนำโรคฝีดาษสุกร ในคนพบเหาได้ทั้งศีรษะ ลำตัว และอวัยวะสืบพันธุ์ที่เรียกเฉพาะว่า โลน ปัจจุบันในปศุสัตว์พบเหาได้น้อยมาก เนื่องจากระบบการเลี้ยงแบบอุตสาหกรรมที่มีความทันสมัยมากขึ้น รวมถึงคุณลักษณะของเหาเอง ที่ทำให้ง่ายต่อการถูกกำจัด

ริ้นดำ (Black fly) หรือ ตัวคุ่น พบมากบนยอดเขา แหล่งน้ำไหล มีขนาดเล็ก ตัวเมียดูดเลือด สารพิษในน้ำลายตัวคุ่นก่อให้เกิดอาการไข้ริ้นดำ เป็นพาหะนำโรคทริปปาโนโซมในปศุสัตว์ โรคลิโวซัยโตซุโนซิสในสัตว์ปีก โรคปากอักเสบพุพอง

(Vesicular stomatitis) ที่เกิดในสัตว์กีบคู่ และม้า โดยมีอาการคล้ายคลึงกับโรคปากและเท้าเปื่อย ยังมีรายงานการนำโรคไขกระดูกตาย และพยาธิตัวกลมพิลารีเรียอีกหลายชนิด

บึ้ง (Biting midge) หรือ เบิง รันน้ำเค็ม แมลงวันก้นเห็บ พบได้ทุกที่ โดยเฉพาะแถบชายทะเล มีขนาดเล็กมาก คล้ายแมลงหวี่ ตัวเมียดูดเลือด นอกจากสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม และสัตว์ปีกแล้ว ยังพบว่าเป็นปรสิตของสัตว์เลื้อยคลาน ครึ่งบกครึ่งน้ำ และแมลงอีกหลายชนิดด้วย ตัวบึ้งก่อให้เกิดความรำคาญ และผิวหนังอักเสบแล้ว ยังเป็นพาหะนำไวรัสมากกว่า 66 ชนิด เช่น ไข้สมองอักเสบต่างๆ ในคน กากโรคแอฟริกาในม้า โรคบลูทังกีในแกะ แพะ โรคไขสามวัน หรือ ไข้ขาแข็งในโค กระบือ โรคลิโคซัยโตซูโนซิสในสัตว์ปีก และพยาธิตัวกลมพิลารีเรียอีกหลายชนิดทั้งในคน และสัตว์

เรือด (Bed bug) และ **มวน (Kissing bug)** เป็นแมลงที่อยู่ในออดอร์เดียวกัน ทุกระยะดูดเลือดเป็นอาหาร เรือดมีขนาดเล็กมาก มักพบแถวใต้เตียง ที่นอนมูมบ้าน หรือคอกสัตว์ ไม่มีปีก มวนเป็นแมลงขนาดใหญ่เกือบ 2 ซม. มีปีก 2 คู่ เป็นพาหะนำไวรัสตับอักเสบนชนิด B โรคลิซมาเนีย โรคซากาสอันเกิดจากเชื้อทริปาโนโซม

ด้วงดำ (Darkling beetle) มักพบอยู่ตามวัสดุรองนอน ใต้ที่ให้น้ำ อาหาร ซากไก่ ก่อความเสียหายต่ออุตสาหกรรมการเลี้ยงสัตว์ปีกค่อนข้างมาก ทำให้ไก่โตช้า นน.ลด ไชลด ทำให้โครงสร้างโรงเรือน และฉนวนกันความร้อนได้รับความเสียหาย และที่สำคัญยังเป็นพาหะนำเชื้อราแอสเพอร์จิลลัส แบคทีเรีย *E. coli*, *Bacillus spp.*, *Streptococcus spp.* โรคซัลโมเนลโลซิส โรคมาเร็กซ์ โรคกัมโบโร โรคฝีดาษไก่ โรคนิวคาสเซิล บิดอัยเมอเรีย และพยาธิตัวตืด

เห็บ (Tick) แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ เห็บอ่อนที่ยังมีความสำคัญน้อยมากในไทย เนื่องจากพบได้น้อย ในต่างประเทศเห็บชนิด Ornithodoros มีความสำคัญมาก เนื่องจากเป็นพาหะนำโรคคอหิวต้งแอฟริกาในสุกร (ASF) แต่เห็บชนิดนี้ยังไม่มียารักษาในไทย จึงไม่นำพาหะนำโรค ASF ในประเทศเรา และเห็บแข็งที่พบได้ในสัตว์หลายชนิด โดยเฉพาะในสัตว์ป่า มักพบเห็บเป็นพาหะนำโปรโตซัวหลายชนิด ได้แก่ โรคบาบีซิโอซิส (ไข้เห็บโค) โรคอะนาพลาสโมซิสในสัตว์เคี้ยวเอื้อง ในสุนัขจะพบโรคบาบีซิโอซิส โรคเฮปาโตซูโนซิส และที่สำคัญมากที่สุดคือ โรคเออร์ริซิโอซิส หรือรู้จักกันในชื่อ *E. canis* (ไข้เห็บสุนัข) เห็บยังเป็นพาหะของแบคทีเรียอีกหลายชนิด ที่ก่อให้เกิดโรคลายม์ โรคไขควในคน และสัตว์ประเภท โค ม้า สุนัข

ไร (Mite) หรือ ไร มีลักษณะเหมือนเห็บ แต่ขนาดเล็กจนมองด้วยตาเปล่าแทบไม่เห็น มีทั้งชนิดอาศัยบนขน บนผิว หรือ ขุดโพรงอยู่ใต้ผิวหนัง สัตว์ที่พบไรมากและหลายชนิดคือ ไก่ โดยเฉพาะไก่พื้นเมือง มีทั้งชนิดไรแดง ไรตัวไก่ ไรขนไก่ และไรขาไก่ที่ทำให้เกิดโรคแข้งฝู หรือ แข้งซี่เรื้อนในไก่ ไรชนิด Demodex ทำให้เกิดโรคซี่เรื้อนขนบน หรือ ซี่เรื้อนเปียก ในสัตว์หลายชนิดโดยเฉพาะ สุนัข แมว โค ม้า และคน ส่วนไรชนิด Sarcoptes หรือ ซี่เรื้อนแห้ง จะพบมากในสุนัข สุกร โค กระบือ และคน (โรคหิด) ไรบางชนิดพบในรูหูสุนัข และแมว ตัวอ่อนไรบางชนิดนำโรคสครับไทฟัส หรือ ไข้รากสาดไรอ่อน ไรสามารถเป็นพาหะนำเชื้อ *E. coli*, *Shigella spp.*, *Staphylococcus spp.*, *Mycobacterium spp.* โรคซัลโมเนลโลซิส โรคไขหนังแดงในสุกร โรคฝีดาษไก่ ไวรัสไข้สมองอักเสบ และพยาธิตัวตืด

แมลงปรสิตอื่น ๆ อันได้แก่ แมลงสาบ ที่กัดแทะ ก่อให้เกิดแผล และติดเชื้อแทรกซ้อน ทั้งเป็นพาหะนำเชื้อโรคมามากมาย นอกจากนี้ยังมีแมลงวันทราย แมลงวันบ๊อท แมลงวันเหลือง ที่ยังมีความสำคัญค่อนข้างน้อยในไทย

การควบคุมแมลง ทำได้หลายวิธีไม่ว่าจะเป็นทางกลเช่น ที่ดักแมลง มุ้งกันแมลง ทางชีวภาพ เช่น แบคทีเรียบางชนิดมีผลทำลายตัวอ่อนแมลงบางชนิด เลี้ยงไก่ไวเกินแมลง ใช้สารสกัดจากพืชเช่น ไล่ตืด แต่ที่นิยมมากที่สุดคงหนีไม่พ้นทางเคมี ที่มีสารเคมีให้เลือกใช้ได้หลากหลายกลุ่ม เช่น ออร์กาโนฟอสเฟต คาร์บาเมต อามิทราส เหล่านี้พบว่ายังคงเป็นอันตรายต่อตัวสัตว์และผู้ใช้อยู่มาก จึงอาจหันมาใช้สารกลุ่มที่มีประสิทธิภาพดี แต่มีความเป็นพิษน้อยอันได้แก่ กลุ่มไพรีทรินส์ และไพรีทรอยด์สังเคราะห์ เช่น ไซเพอร์เมทริน ที่ออกฤทธิ์ต่อระบบประสาทของแมลง กลุ่มไอเวอร์เมคติน ที่ออกฤทธิ์ต่อพยาธิตัวกลมร่วมด้วย นอกจากนี้ควรจัดการสภาพแวดล้อม โรงเรือน และที่เลี้ยงสัตว์ให้โปร่ง กำจัดแหล่งที่อยู่ของแมลง แหล่งน้ำขัง

เมื่อตระหนัก และทราบถึงอันตรายอันใหญ่หลวง จากแมลงตัวเล็กๆ เหล่านี้แล้ว รวมถึงยังเข้าใจลึกซึ้งถึงปัจจัยที่เหมาะสม และเกื้อหนุนต่อการสืบพันธุ์ วางไข่ และการเจริญเติบโตที่รวดเร็วในฤดูฝน ปรสิดเหล่านี้จึงมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในธรรมชาติ ช่วงนี้ยังเห็นได้ชัด โรคจึงอุบัติมากขึ้นตามมาเป็นเท่าทวีคูณ ดังจะเห็นได้จากข่าวในช่วงฤดูฝน ที่มักมีจำนวนผู้ป่วยด้วยโรคไข้มาลาเรีย หรือไข้เลือดออก เพิ่มสูงขึ้นกว่าช่วงอื่นๆ ของปี และโรค ASF ที่กำลังมีการระบาดอยู่ในไทย ก็มีแมลงเป็นพาหะนำโรคได้ ดังนั้นฤดูฝนจึงอาจพบโรคนี้ระบาดเพิ่มมากขึ้น ทำให้สุกรป่วย และตายมากขึ้นได้ เห็นที่คำโบราณที่ท่านว่า “ยุ่งร้ายกว่าเสือ” คงจะเป็นจริงเสียนี้กระมัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูฝนเช่นนี้

เอกสารอ้างอิง

สนธยา เตียวศิริทรัพย์. 2554. ปรสิดภายนอกในสัตว์เลี้ยงและปศุสัตว์ พิมพ์ครั้งที่ 2. ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดดา. 288 หน้า
อาคม สังข์วรานนท์. 2538. กวีวิทยาทาสัตวแพทย์ พิมพ์ครั้งที่ 4. โรงพิมพ์สมิตพรินต์ จำกัด. 968 หน้า